

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ТУРЕЦЬКОЇ МОВ. СПІЛЬНЕ ТА ВІДМІННЕ

Вінницький національний технічний університет

Анотація:

Роботу присвячено дослідженню фразеологічних одиниць української та турецької мов. Окреслено і проаналізовано спільні та відмінні риси цих фразеологізмів.

Ключові слова: фразеологізми, національно-культурна специфіка, лексема.

Abstract:

The work is devoted to research of phraseological units of Ukrainian and Turkish languages. The general and distinctive features of these phraseologisms are outlined and analyzed.

Key words: phraseologisms, national and cultural specificity, lexeme.

Одним із унікальних мовних засобів образного відображення матеріального і духовного життя певного народу, передання його духу та колориту є фразеологічні одиниці. Беручи початок у глибині віків, фразеологізми мають тісний зв'язок із культурою та історичним досвідом конкретного народу, оскільки зовнішня форма фразеологізму – це дзеркало національної культури зі своїми «особливостями лінгвокреативного мислення, вторинної концептуалізації та категоризації відображених у свідомості уявлень про ціннісно-смысловий статус життєво важливих об'єктів» [1].

Дослідження з фразеології завжди зберігають свою актуальність. Серед українських мовознавців варто зазначити праці І. Білодіда, І. Гнатюка, М. Демського, О. Крижанської, Ю. Прадіда, Н. Головіної, О. Чередниченка, Д. Ужченка, А. Молоткової, Б. Лабінської, К. Мізіна, М. Охріменка, Г. Кузь та інших дослідників [2, 3, 4].

Турецькі фразеологізми досліджували такі відомі мовознавці, як М. Більгин, А.Дж. Емре, С. Муратов, І. Наджмі, І. Покровська, А. Рожанський, Р. Юсипова тощо.

Метою нашої розвідки є порівняльний аналіз певної кількості фразеологічних одиниць української та турецької мов з метою виокремлення спільних рис, а також з'ясування національної специфіки, того неповторного, що відрізняє один етнос від іншого.

Автори «Словника фразеологізмів української мови» подають визначення фразеологізмів як семантично зв'язних та структурно замкнених мінімальних синтаксичних одиниць із номінативною функцією в комунікативній системі мови, семантична структура яких не мотивується лексичними значеннями їх постійних компонентів [5:4]. Багатьма сучасними лінгвістами семантична структура фразеологічних одиниць розглядається як складна сукупність змістовних складових, серед яких виділяють денотативне значення фразеологічних одиниць і конотативне значення, яке складається з емоційного, експресивного та оціночного компонентів, які в різних мовах мають свої специфічні особливості [6:309].

Досліджена нами певна кількість фразеологізмів української та турецької мов дозволила виявити невелику групу фразеологізмів, які мають повні еквіваленти в іншій мові (однакові значення, стилістичне забарвлення та внутрішню форму). Серед них такі фразеологізми, як: вовків боятися – в ліс не ходити – *kurttan korkan ormana girmez*; жити як кішка з собакою – *kedı ile köpek gibi (olmak)*; дивитися як кіт на печінку – *kedı sigere bakar gibi bakmak*; ганятися за двома зайцями – *iki tavşanı birden kovalamak*; почуватися як риба у воді – *kendini suda balık gibi hissetmek*; лити крокодічі сльози – *timsah gözyaşları dökmek*; купувати kota в мішку – *die Katze im Sack kaufen* та ін. Такі фразеологізми навіть поза контекстом мають ідентичні денотативні та конотативні значення та можуть використовуватися в однакових ситуаціях як українцями, так і турками. До цієї ж групи нами віднесено українські та еквівалентні їм турецькі фразеологізми з релігійним значенням: слава Богу – *Allaha çok şükür*; не дай, Боже – *Allah göstermesin*; заради Бога – *Allah aşkına*; Бог милував – *Allah korudu* та інші.

Окрему позицію займають міжнаціональні фразеологізми, які найчастіше визначаються як кальки, оскільки є продуктом спільних міфологічних або літературних джерел. Як приклад наведемо турецьке прислів'я *it ürür keşvan yürür*, що має еквівалент в українській мові – собака гавкає, а

караван іде, і містить такий східний елемент як «караван». Але варто зауважити, що турецька лексема *it* має більш принизливу конотацію у порівнянні із нейтральним *köpek* "собака", тому її доцільніше було б перекласти як «пес».

Достатньо велика кількість українських та турецьких фразеологізмів має спільний логічний зміст, але відрізняється специфікою образної будови: як виросте гарбуз на вербі (укр.) – коли риба на тополю влізе (тур.); усе пани та пани, а хто ж буде свині пасти (укр.) – я ага і ти ага, а хто ж подоїть корову (тур.); хто недовго спить, тому щастить (укр.) – Аллах любить тих, хто працює (тур.); яке коріння, таке й насіння (укр.) – мати – часник, тато – цибуля (тур.); слова ласкаві та думки лукаві (укр.) – в роті приємно, а горло дере (тур.); з краси не пити роси (укр.) – краса не масло, на хліб не намастиш (тур.) та ін.

Хоча фразеологія як лінгвістичне явище універсальне, проте кожна мова має свої особливості, в наслідок чого деякі фразеологізми можуть бути зрозумілими лише для носіїв мови. Наприклад, фразеологізм *başın sag olsun* (нехай твоя голова буде здоровою) використовують у Туреччині для вираження співчуття у ситуації втрати близької людини, проте побажання здоров'я живим, незрозуміле іноземцям, пов'язане з вірою мусульман у те, що смерть є початком нового вічного життя.

Розуміння значення фразеологізму ляпає язиком, як постолом (укр.) – не дивись на чаріки, а дивись в душу (тур.) передбачає знання елементів традиційного національного взуття. А фразеологізми як вареник у маслі; сало би їв і салом закусував; дурне сало без хліба (укр.) – щодня їсти пахлаву набридає; не буває літа без айрана, а зими без ковдри (тур.) потребують знань популярних страв національної кухні.

Певна кількість турецьких паремій, наприклад: запитувати будеш, до Кааби дійдеш; верблюд сорок разів піде в Мекку, а хаджою не стане; в Аїя-Софії просять милостиню, а в Султанахмеді самі подають – відображають релігійні традиції мусульман, які не завжди зрозумілі для іновірців. Так, у наведених фразеологізмах використано власні назви: Мекка – святе місце, до якого повинен здійснити паломництво кожний мусульманин; Кааба – храм, де зберігається головна святиня ісламу; Аїя-Софія та Султанахмед – дві найбільші мечеті, які знаходяться у Стамбулі.

Цікавим, на нашу думку, виявився той факт, що турецькі фразеологізми мовного етикету, які використовуються у повсякденному спілкуванні, не завжди мають еквівалентні форми в українській мові. Так, фразеологізми *ellerinden öperim; eline saglık; kolay gelsin; işin rast gelsin; sağıcakla kal* і т.п. потребують розуміння національно-культурної картини світу турків, які звикли висловлюватися образно та метафористично, але з дотриманням національних реалій.

Українські фразеологізми на зразок: очі як у рака; верещати як поросся; потайний як вовк – відповідників у турецькій мові не мають і зрозумілими стають тільки у дослівному перекладі: *yengeg gozlu; domuz yavrusu gibi ciyaklamak; kurt gibi gizemli*.

Турецький фразеологізм *geçmiş olsun* (нехай все залишиться у минулому і у майбутньому не повториться), що використовується носіями мови практично в усіх життєвих ситуаціях, не має прямих еквівалентів не тільки в українській, але й в інших споріднених турецькій мовах. На нашу думку, це означає, що функціонування подібних словосполучень пов'язано не тільки з національно-мовними, але й національно-географічними факторами.

Отже, порівняльний аналіз українських і турецьких паремій доводить, що певна кількість фразеологізмів української та турецької мов є подібною за лексичним складом, комунікативним значенням, стилістичним забарвленням, у деяких випадках спостерігається майже абсолютна тотожність фразеологізмів в обох мовах. Проте значна частина фразеологізмів має свої особливості. Деякі з них містять національно-культурний та релігійний компонент, що виражає етнічну самобутність, особливості мовомислення та світобачення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алефиренко Н. Ф. Фразеология в свете современной лингвистической парадигмы. Монография. М., 2008. С.150.
2. Азарова Л. С., Горчинська Л. В., Пустовіт Т. М. Особливості вивчення фразеологізмів у викладанні української мови як іноземної. Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації». 2019. Т. 30(69). № 4. С. 4–6.
3. Азарова Л. Е., Горчинская Л. В. Фразеологизмы как аспект изучения лексики иностранными студентами. Закарпатські філологічні студії. Ужгород. 2019. Вип. 11. С. 27–34.
4. Larysa Azarova, Tetiana Pustovit, Lyudmila Radomska, Lyudmila Horchinska. Use of information technologies in studying phraseology in the course of ukrainian as a foreign language. *National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Faculty of Linguistics*. Advanced Education 2020, p. 28 – 32.
5. Словник фразеологізмів української мови / Уклад.: В. М. Білоноженко та ін. К.: Наукова думка, 2008. 1197 с.
6. Левченко О. П. Фразеологічна репрезентація світу / О. П. Левченко // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. Київ: КНУ. 2002. №7. С. 307–315.

7. Бадаянц Г. С. Практикум з методики викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: [посібник для студентів] / Бадаянц Г. С., Николаєва С. Ю. К.: Ленгвів. 2001. 296 с.
8. Галинська О. М. Фразеологізми як знаки культурної інформації [Текст] / О. М. Галинська // Проблеми зіставної семантики: збірник наукових статей. – Вип. 10 / відп. ред. Корольова А. В. К.: Вид. центр КНЛУ. 2011. Ч. 2. С. 72–76.
9. Забіяка В. А. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування: практ. посіб. / В. А. Забіяка, І. М. Забіяка. К.: ВЦ «Академія». 2012. 304 с.
10. Покровська І. Л. Національна специфіка семантики турецьких фразеологізмів з компонентом-зоонімом. Автореф. дис. канд. філол. наук. К. 2007. С. 150.
11. Ядловська Н. Фразеологічний матеріал української мови в чужомовній аудиторії / Наталія Ядловська // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць. Львів. 2007. С.122–125.

Горчинська Людмила Володимирівна, старший викладач кафедри мовознавства Вінницького національного технічного університету, м. Вінниця, e-mail: amila5@ukr.net

Адияман Мевлютхан, студент гр. БЦІ-216, ФБЦЕІ, ВНТУ, м. Вінниця, e-mail: efranh03@gmail.com

Horchinska Lyudmila Volodymyrivna, Senior Lecturer of the Linguistics Department of Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: amila5@ukr.net

Mevluthan Adiyaman, student group БЦІ-216, Faculty of Civil Engineering, Civil and Environmental Engineering, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: efranh03@gmail.com